

ՕՐՈՒՍՆ ԳՐՔԵՐ

ԻՆՉՊԷՍ ՎԱՐԵԼ

ԱՐԴԻ ԿԵԱՆՔԸ

Տպ. «Կիւթէմպէրէ» Կ. Ն. Մազասեան

Կ. Պրէս. 1933

«Վաստակ» առեւտրական թերթի առաջին հրատարակութիւնն է այս, Տոբթ. Վաշէի երկերէն խմբագրուած: Յետ — պատերազմեան այս արժէքաւոր հրատարակութիւնը զարթոյցիչն է ամէն անոնց որոնք պատերազմէն վերջը խուլ կը ձեւանան ողջամիտ խրատներու:

Այդ երկը համոզիչ փաստերով ցոյց տուած է թէ մարդ ինչպէս գիտակցութիւն ունենալու է՝ մարդ համարուելու, և արժէքաւոր մարդ մ'ըլլալու համար: Ասով մարդ քիչ շատ պիտի ճանչնայ ինքզինքը, պիտի յայտնէ ինքզինքը, և պիտի ուզէ արժանիք մ'ունենալ ընկերութեան մէջ. երբ ընթերցողը այս գրքին վերջին էջերուն կը հասնի, լրջօրէն կը զմայլի հեղինակին այս խօսքին վրայ. «Մարդ իր գոյութիւնը կ'արդարացնէ օգտակար դեր մը միայն կատարելով երկրի վրայ»:

Կարդացէք այս գիրքը, որ հասկնաք թէ ինչպէս վարելու է կեանքը. ամենէն իմաստուն գրողն և ընթերցողն այս գրքին մէջ պիտի գտնէ կեանքը անաղարտ պահելու համար կենսական գիտելիքներ՝ որոնք իրեն անծանօթ էին: Ամենուն համար է այս գիրքը, առաջնորդներուն, զաստիարակներուն, վարիչներուն, գրողներուն, արհեստավորներուն, բժիշկներուն, գիտնականներուն, ծնողներուն, ուսանողներուն, կիներուն և երիտասարդներուն, և ամենէն աւելի նորահաս սերունդին համար է Տոբթ. Վաշէի և ուրիշ հեղինակաւոր անձերու երկերէն քաղուած այս բնախօսական պատուէրներու գիրքը:

Գիտունն ու տաղանդաւորն իր մտային առողջութիւնը չի կրնար անաղարտ պահել և աւելի օգտակար ըլլալ, զի անծանօթ է այս գրքին առողջապահական ծանօթութեանց: Գիտունին ու տգէտին և ամենուս օգտակար է այս գիրքը:

ԵՐԵՔԴԱՐԵԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Ս. ՀՐԵՇՏԱԿԱՊԵՏ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՊԱԼԱՌՈՒ

(1627 - 1931)

Գրեց՝ ՄԵԼԳՈՆ - ԱՍԱՏՈՒՐ

Տպ. «Կիւթէմպէրէ» Կ. Ն. Մազասեան

Կ. Պրէս. 1933?

Հեղինակը գրելով Նարոյեան Պատրիարքի անուանած յոյսի ու լոյսի Պալաթի Տաճարներուն պատմութիւնը՝ կ'աշխատի «տող մըն ալ ինք աւելցունել հայ աղքատիկ պատմութեան վրայ»: Ան կը խոստովանի թէ իր գրքէն կը վանէ թիւրք և սխալը, և կը պատմէ ուղիղը մնալով անաչառ գրիչ և միշտ վեր պահելով ճշմարտութեան դրօշը:

Այս եկեղեցին 1627ին հայոց ձեռքն անցեր է. «Եկեղեցի մի խափան ի Պալաթու դրան ներքոյ, իբրու կէս մզոնաւ հեռի. խաւարչուտ տեղի մի, ի մէջ հրէից»: Այս տաճարին ծագումն և անոր կրած փոփոխութեան պատմութիւնը կ'ընէ ըստ հնախօս հեղինակներու. կ'անդադառնայ հին յունական վարչութեան օրով յունահայ սերտ խնամիական յարաբերութեանց վրայ. կը յիշէ որ Արշակունի Հայկազուն կայսրներ թէեւ բազմած են Բիւզանդիոնի ոսկի գահուն վրայ, սակայն չի յիշուիր թէ այդ հայկազուն կայսրներէն մէկը հոն հայկական եկեղեցի մը հաստատած ըլլայ: Կը յիշուի միայն Առնիկանոս կոչուած մենաստան մը, որ արամադրուած էր, ըստ Տիւրքանժի «սակս բնակութեան Հայոց կրօնաւորաց»: Մեծն Յուստինիանոս 572ին հինգ զրիւ արծաթի փոխարէն Այստֆիայի արեւմտեան դուռը յորջորջելու տար Դուռն Հայոց, ասով շնորհք մը

կ'ընէր իր բարեկամ Փոքր Վարդան Մամիկոնեանին: Նոյն ժամանակի հայ գաղթականները այդ դռնէն կը մտնէին և Այստֆիայի մէջ կ'աղօթէին: Կը յիշեն պատմիչները որ 999ին, հայազգի Վասիլ Բ կայսեր օրով՝ Այստֆիայի գմբէթը և պատերը երկրաշարժէն կը վտանգուին. և վերանորոգութիւնը կը կատարէ Տրդատ Բագրատունի հայ ճարտարապետը:

Հեղինակը Պալաթու տաճարին վրայ գրած պահուն կը յիշատակէ բիւզանդական հին ու պատմական եկեղեցիներու, կրթարաններու, տպարաններու անցեալին պատմութիւնը: Սակայն ամենէն էական կէտը կը պակսի իր այդ հեղինակութեան, չունի նիւթերու ոչ մասնական և ոչ ընդհանուր ցանկ մը: Առանց ցանկի գրեք մը, առանց սանդուխի շէնքին նման բան մ'է:

Հեղինակը այս երկասիրութեան մէջ աւելի կը խմբագրէ քան թէ կը պատմագրէ: Կրկնութիւնները և մեկնութիւնները շատ են: Ընթերցողը կ'ըմբռնէ որ այն թուականներուն մեզի թիւով թշնամիներ են եղած Պոլսոյ յոյներն և հրեաները: Սքանչացումով կը խօսի Գրիգոր վարդապետ Դարանաղեցիի մասին. ան եղած է հեղինակին այս երկասիրութեան եղած է հեղինակին այս երկասիրութեան աղբիւրներէն մէկը. ան առաջնորդ՝ «անբարի, դառն և դաժան» ժամանակներու մէջ: Անոր աճիւնները կը հանգչին Ռոտտթոյի Ս. Փրկիչ եկեղեցոյ բակը. անոր տապանագիրը կը սկսի.

«Ձեռնարկ ՍՈՐԻՆ, ԲԵՆԵՌ ՓԱՅՏԻՆ ՓՐԿՉԱԿԱՆ, ԱՅՍԻ ԱՅՍ ՎԱՅՐ, ԱՂԲԻՐ ԲՈՒԺԻՉ ՄԱՐԴԱԿԱՆ»:

Պատմութեան կը հասկցուի որ այս սրբավայրը շնորհիւ հայ ամիրաներու սուլթաններու յատուկ առանձնաշնորհութեանց արժանացած է: Գրական և եկեղեցական կարգ մը ծանօթ անձնաւորութեանց կենսագրութիւնը դրուած է այս երկասիրութեան մէջ, և առանց դժուարահաճութեան հեղինակը Պալաթու տաճարին, կրթարանին և տպարանին հետ ամէն այն անձերը որ յարաբերութիւն ունեցած են՝ յիշած է հոն. դուրս չէ ձգած

նաեւ աննշան անուններն եկեղեցականներու, ուսուցիչներու, աշակերտներու, տպողներու, գրաշարներու և այլն:

Երկասիրութիւնը ինքնին իբրեւ պատմական աշխատութիւն հետաքրքրական է, հեղինակը հոն ցոյց տուած է խղճամիտ ճիգ մը իր այդ գործը անթերի ներկայացնելու, ինչ որ անկարելի էր: Ո՛չ ոք կը յանդգնի ըսել «անթերի աշխատասիրութիւն մը ի լոյս ընծայեցի»: Այդ ըսողներուն մէջ ալ ինքը մնացած է: Թերի է նաեւ այս տեսակէտով որ՝ պատմական յայտնի անձերուն դրուագներով չէ համեմեր իր այս աշխատութիւնը, որով չափազանց տաղտկալի կը մնայ իբրեւ չոր քրոնիկոն:

Հ. Ս. ԵՐԵՄԵԱՆ

TRAVELS IN PERSIA

THOMAS HERBERT

Կատարուած 1627-29

Հրատարակուած ծանօթութեամբ մը Sir William Foster, C. I. E. Տպարան Robert M. Mo Bride & Company. New York, 1929. էջ XXXIX+352, 18 լուսատիպերով. գին՝ 4 Տօլար:

Անցեալին մէջ դէպ ի Արեւելք կատարուած են բազմաթիւ պաշտօնական կամ անպաշտօն ուղեւորութիւններ. ուղեւորները երբեմն զրի առած են իրենց ճանապարհորդական յուշերը: Շատ ուղեգիրներ Հայաստան ալ գացած կամ անկէ անցած են, ոմանք ալ դրացի երկիրներ գտնուելով՝ այդ երկիրներուն վրայ գրած են, մեզի կարեւոր տեղեկութիւններ տալով նաեւ Հայոց մասին: Այս ուղեւորութիւնները դժբախտաբար մինչեւ հիմա մնացած են իբր հում աղբիւրներ, որոնք շատ անգամ անծանօթ ալ մնացած են մեր պատմութեամբ և բանասիրութեամբ զբաղող ուսումնասէրներուն: Իրապէս ցաւալի է որ միջոցներ չկան զանոնք ամբողջապէս թարգմանելով ի մի հաւաքուած հրատարակելու: Ասիկա կարեւորագոյն աղբիւր մը կարելի է նկատել, անհրաժեշտ ուսումնասիրողին:

Thomas Herbertի այս ուղեւորութիւնը կատարուած է Պարսկաստան՝ 1627 — 1629 թուականներուն:

Բնիկ անգղիացի, 21 տարու, մասնակցեցաւ Անգղիոյ Չարլզ Ե թագաւորին կողմէ Պարսկաստան առ Շահ Աբաս զբոսը: Պարսկաստանը, որուն պատմութիւնն ալ զրեց, և այս հրատարակութիւնն է: Կարեւոր տեղեկութիւններ կու տայ ան Պարսկահայոց, մանաւանդ Հազուրիի և Սպահանի (Նոր Զուղայ) Հայոց մասին: Պարսկաստանի ընդհանուր կացութեան, Շահ Աբասի, անոր պատերազմներուն, զօրապետներուն, սովորութեանց, Վրացի հաւատուրաց և բռնագաղթ եղած բնակչութեան: Իմամ Ղուլի խանի եւն. մասին կարեւոր են իր տուած տեղեկութիւնները, ակնատեսի և ականջալուրի վկայութիւնները: Ինքն է որ տեսած ու ճանչցած է Իմամ Ղուլի խանը Շիրազի, որուն համար սակայն անոր ազգաւ Վրացի ըլլալը կը հաստատէ և ոչ թէ Հայ, ինչպէս որ Արմենակ Սազրզեան և Ա. Չօպանեան կ'եզրակացնեն՝ Թաւերնիէէ և Տը լա Վալէէ առնելով:

Հաճելի անգղիերէնով մը շարադրուած հետաքրքրական այս գիրքը անպայման կարեւոր է Պարսկահայոց պատմութեամբ զբաղողին: Կարեւոր է նաեւ մեր վաճառականական և մշակութային պատմութեան համար:

PERSIAN ART

An illustrated souvenir of the exhibition of Persian art at Burlington House London 1931, Hudson & Kearns Ltd. էջ XIX—101. Բազմաթիւ գունատիպ պատկերներով. գին՝ 5 անգլ. Շիլլին:

1931ին Լոնտոնի մէջ տեղի ունեցաւ Պարսկական արուեստի հսկայական ցուցահանդէս մը, ուր ցուցադրուեցան աշխարհի բոլոր անկիւններէն առժամեայ կերպով բերուած Պարսկական արուեստի նմոշներ:

Այս ցուցահանդէսը որ միլիոնաւոր տուարներու արժէք ունէր՝ մեծ հետաքրքրութիւն առաջ բերաւ օտար գեղարուեստական շրջանակներու մէջ, սակայն ցաւալի է ըսել որ Հայ մամուլը ոչ իսկ մէկ բառով արտայայտուեցաւ անոր մասին: Պարսիկ և Հայ գեղարուեստներուն միջեւ անխզելի հին և խորունկ կապ մը կայ որ կարելի չէ անտեսել. ինչ որ Պարսիկ արուեստինն է՝ պէտք է ուսումնասիրուի Հայ արուեստէն և փոխադարձաբար, եթէ կ'ուզուի կատարեալ գաղափար մը կազմել երկու արուեստներէն միոյն վրայ:

Ծանօթութիւն մը գրած է Roger Fry: Գիրքը՝ ինչպէս ըսի՝ զարդարուած է լաւ թուղթի վրայ խիստ մաքուր տպագրուած բազմաթիւ լուսանկար արտատպութիւններով, Սասանեան, Սելճուք կամ Պարսիկ շրջանէն հասած մանրանկարներու, գորգերու, հիւսուածեղէններու, կիտուածամաններու, երկաթ կամ պղինձ իրերու: Ցուցահանդէսին մասնակցած են նաեւ Տիգրան խան Բէլէկեան և Արմենակ պէյ Սազրզեան, իրենց թանկագին հաւաքածոներէն իրեր զրկելով: Ասոնցմէ առաջինը այս հատորին մէջ ունի պնակ մը (էջ 60) և երկրորդը ժեզարու պարսկական մանրանկար մը (էջ 40):

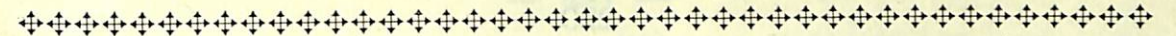
Ուիլիամ Գամգաս

Յ. Քրիստեան

ԲՈՒՈՐ ՀԱՅ ԳՐԻ ՄՇԱԿՆԵՐՈՒՆ

Միւլիթարեան Ուիլիամ հայկական մատենադարանին ղրկեցէք ձեր բոլոր հրատարակութիւններէն (գիրք, թերթ, օրագիր-եւն.) գրախօսելու կամ համարժէք գրքեր ստանալու պայմանով:

Մի՛ մոռնաք որ այդ կերպով ստարածալիտի ըլլաք միանգամայն ողբ. Հ. Ա. Ղազիկեանի կիսատ թողած հսկայ «Հայկ. մատենագիտութեան» ամբողջական հրատարակութեան ատարձ հայթայթելով եւ աշխատողները քաջալերելով: ԽՄԲ.

Սան Ֆրանչիսկոյի (Գալիֆոռնիա) Հայ Առաք. Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ Խաչիկ քհնյ. Գոուզեան, երբեմնի աշխատակից «Բիւզանդիոն»ի (իր մասկիմ աշխարհական վիճակի օրերուն) հետեւեալ տողերը կը գրէ Խմբագրութեամբ՝ խմբելով «Բազմալէպ»ի մէջ հրատարակել իր մէկ յօդուածը:

Սան Ֆրանչիսկոյ, Մարտ 22 — 1933

Սրբալիօն Հայր,

Ներկայիւ Ձեր Ս. եան կը դրկեմ գրութիւն մը «ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՄԻԱՅՆ ՄԵԿ Է» վերնագրով և կը փախարիմ որ բարեհաճիք հրատարակել Բազմալէպի մէջ:

Մնամ Ձերոյ Սրբութեան աղօթակից եղբայրդ

ԽԱՉԻԿ ԳՈՒԶԵԱՆ ԳՐԻՈՒԶԵԱՆ

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՄԻԱՅՆ ՄԵԿ Է

«Հաւատամք եւ ի Մի միայն Ընդհանրական եւ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցի»:
(ՀԱՆԳՍՆԱԿ)

1. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԱՂԵՐՍՆ ԱՍՏՈՒԱԾՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ. — 2. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՆՈՒԴԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆ Ի ՄԻՈՒԹԵԱՆ.
 3. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԶՕՐՈՒԹԻՒՆՆ Ի ՄԻՈՒԹԵԱՆ. — 4. ԻՆՔՆԱՏԻՊ ԴԻՄԱԳԾՈՒԹԻՒՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆ.
 5. ՄԵԿ ՀՕՏԻՆ ՄԵԿ ՀՈՎԻՒ. — 6. ՔՐԻՍՏՈՆԵՈՒԹԵԱՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ. — 7. ՊԵՏՐՈՍԻ ՊԵՏՏՕՆԻՆ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ. — 8. ՔՐԻՍՏՈՆԵՈՒԹԻՒՆԸ ԵԿԵՂԵՑԻՈՎ. — 9. ԱՊԱՂԵՊ Ի ՄԻՈՒԹԻՒՆ.
- ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԴԻՐՔԸ.

ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԱՂԵՐՍՆ ԱՍՏՈՒԱԾՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ԱՍՏՈՒԱԾ. ՔՐԻՍՏՈՍ. ԵԿԵՂԵՑԻ.

ԱՍՏՈՒԱԾ՝ Տիեզերաց Արարիչն է: ԷԱԿԸ յաւիտեանական — բացարձակ ՄԻՏՔՆ՝ որ ծրագրեց ու ստեղծեց բոլոր արարածներն՝ իւր Էութեանը անկախ Խորհուրդէն, Կամքէն ու Ամենակարողութենէն արտաբերելով:

ՔՐԻՍՏՈՍ՝ Աստուծոյ ՄԱՐՄԵԱՅՈՒՄՆ է, հունաւորեալ Յայտնութիւնը: Քանզի՝ մարդը ստեղծուած ըլլալով բանական ու անմահ, հոգին ձգտումով կը փնտռէ իւր Արարիչն. ուստի յանձին Տէր Յիսուս

Քրիստոսի գտած ըլլայ զԱրարիչը. ու Քրիստոսով տեսնէ զանմահութիւն, Անով ալ գիտնայ յաւիտեանական կենաց ճամբան ու Անով ալ կարենայ հասնիլ երջանկութեան և անվախճան կեանքի:

ԵԿԵՂԵՑԻՆ՝ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՄԱՐՄԻՆՆ Է, Անոր յաւերժականութիւնն յերկրի և միայն յուն՝ ամենուրեք երեւումն մարդկութեան մէջ: Հետեւաբար, ինչպէս Քրիստոս՝ Հօրը միածինն է և երկու Քրիստոս չկայ. նոյնպէս և Եկեղեցին՝ Քրիստոսի միակ, մէկ